УДК 504.058(477)

Т. І. ЛИТОВЧЕНКО, власн. кор. ВГПГ "Голос Донбасса" по Києву, Київській, Чернігівській і Черкаській областях

НАЙБЛИЖЧЕ МАЙБУТНЄ ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ: МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКОЛОГІЇ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 7, с. 10–12

Наша конференція з питань екологічного менеджменту відбувається напередодні сумної дати — 16-річчя від дня аварії на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС, тому оминути таку важливу в плані екологічного менеджменту тему, як найближче майбутнє вітчизняної ядерної енергетики, просто неможливо.

Ідеться саме про менеджмент, тобто про науку управління, а вірніше, про наше невміння здійснити його, оскільки хаос, що панує зараз у сфері управління атомною енергетикою як надважливою складовою вітчизняного паливно-енергетичного комплексу, назвати менеджментом просто неможливо. Водночас проблема потребує розгляду саме під цим кутом зору, зокрема з позицій екологічного менеджменту.

Отже, доводиться констатувати, що за майже 16 років після аварії на ЧАЕС ми не порозумнішали ані на йоту. На превеликий жаль, в душі переважної більшості українських громадян угніздився невиліковний вірус радіофобії, котрий одразу оживає при будь-якій згадці про "мирний атом". Страусоподібна реакція більшості населення є передбачуваною. І дуже зручна для багатьох: адже якщо проста згадка про "атомного монстра" наганяє на людей такого жаху, ядерну енергетику не можна захищати, не можна виправдовувати саме її існування — навпаки, під гаслом захисту інтересів людей її потрібно безжально знищити!

Однак потрібно визнати, що ядерну енергетику нищать аж ніяк не "зелені". Як не гірко говорити про це, в першу чергу неприховане пограбування атомників здійснюють свої ж колеги-енергетики з теплової генерації. Хоча, на погляд пересічного громадянина, саме зелений рух сприймає ядерну енергетику "в багнети", проте погодьтеся, що для знищення потрібно вживати найперше економічні заходи. За оперативними даними за 2001 р., після перерозподілу на енергоринку атомникам було повернуто лише 54 % вартості відпущеної електроенергії, водночас по електроенергетиці загалом рівень повернення коштів становить 91 %, а у грошовій формі — 74,9 %. А якщо собівартість 1 кВт/год. "атомної" електрики складає 9,46 коп. (з урахуванням ПДВ), співставте цю цифру з тарифом, за яким кожен споживач розраховується за електроенергію — і збагніть розмір "вершків", що знімаються на користь теплової генерації.

На думку президента Українського ядерного товариства Володимира Броннікова, зараз триває справжній експеримент на виживаність атомних станцій в умовах скороченого фінансування виробничих витрат. Таким чином не тільки порушується ядерне законодавство, не фінансуються програми підвищення безпеки ядерних установок, страхування персоналу і населення, програми майбутніх періодів зняття АЕС з експлуатації, а й не відновлюються основні фонди. Обладнання часто експлуатується до повного зносу, що неприпустимо для об'єктів підвищеної для людей і природного середовища небезпеки, якими є АЕС. За останні три роки по НАЕК "Енергоатом" заплановані, але невиконані роботи із заміни зношеного обладнання на сумму близько 1,4 млрд грн. Ці кошти витрачені на інші цілі, що неодмінно обернеться недовиробітком енергії в майбутньому. При цьому маємо пам'ятати, що електростанцію неможливо просто зупинити та закрити. Її потрібно замінити іншим генеруючим підприємством, бо в іншому разі

© Т. І. Литовченко, 2003

доведеться обмежувати енергоспоживання, включаючи комунальну сферу, тобто фактично згортати економіку.

Отже, якщо ми "всім миром" дружно боятимемося ядерної енергетики, краще від цього не стане. Вона вже є об'єктивною реалією нашого життя, а відтак потребує пильної уваги, сталих інвестицій і дбайливого нагляду, оскільки посаджені на безгрошів'я ядерні блоки якраз і перетворюються на своєрідні бомби уповільненої дії, що можуть вибухнути не гірше від "Чорнобиля-86". І свідомим небажанням втручатися в долю атомної енергетики суспільство тільки саме собі шкодить.

Простий приклад недалекоглядного поводження з ядерною енергетикою — виведення з експлуатації 15 грудня 2000 р. останнього енергоблоку ЧАЕС. А тепер скажіть, кому відтоді стало краще жити? Може, після цього в нас виробляється більше енергії? Чи Україна отримала обіцяні західні інвестиції у проект "Х2/Р4"? Чи зникла кудись "зона відчуження"? Чи поліпшилася соціальна ситуація у Славутичі? Ні, ні, ні і ще раз ні.

Коли йдеться про ядерну енергетику, не можна діяти за наполеонівським принципом "спочатку вгрузнемо в бійку — а там побачимо!" Бо ми досі не второпали, що чотири діючі АЕС — об'єкти справді стратегічні. А відтак, їхню долю потрібно вирішувати дійсно заздалегідь. Виведення їх з експлуатації потребує принаймні таких же коштів, як і введення — а завдяки "мовчазному пограбуванню" на енергоринку не забезпечується навіть фінансування поточних ремонтів. Будівництво ж нових атомних блоків нас теж не врятує. Бо, на думку провідних фахівців-ядерників, із цим ми вже забарилися, причому кардинально.

Наприклад, Михайло Уманець, директор ЧАЕС у 1987–1992 рр., колишній керівник колишнього Держкоматому і колишній перший заступник міністра енергетики, а нині — директор СП "УкрТВС", не приховує, що з урахуванням проектного ресурсу ядерних блоків, котрі діють на вітчизняних АЕС, із 2010 по 2020 р. всі вони мають бути зупиненими, а експлуатуюча організація має перейти до виводу їх з експлуатації. За радянських часів, які для наших ядерників були найкращими, тривалість будівництва нового ядерного блока, від вибору майданчика для будівництва до підключення до мережі, становила 12 років. Тож сьогодні наша молода держава фізично не спроможна на такий подвиг, якщо навіть на найвищому рівні докласти до цього всіх зусиль. Тим паче, ми не обрали ще ні модель "реактора XXI сторіччя", на який збираємось спиратися в майбутньому, ані стратегічного партнера у цій надвідповідальній галузі. Ці питання значною мірою політичні, і самі атомники не здатні визначитися у них. І це — справжня наша біда.

Отже, будемо чесними до кінця: сьогодні йде тихий процес розставання з атомною енергетикою, яка забезпечує близько половини вітчизняної генерації. Тому питання номер один для нас — це продовження проектного ресурсу та термінів експлуатації поки що діючих блоків.

Відтак, якщо ми не хочемо власноруч "обрубати" нашу енергетику, навіки розпрощатися з "лямпочкою Ілліча", електродвигунами, телевізією, телефонією та Інтернетом, в масовому порядку повернутися до каганців, свічок, груб, гасових плит та парових двигунів як максимально досяжної вершини НТР, продовження терміну експлуатації діючих АЕС є єдиним прийнятним виходом із ситуації. Але у цьому разі сказати — не означає зробити. Бо реактор — не проста "машина", для подальшої роботи якої достатньо фіолетової печатки у техпаспорті.

Адже метал так званого першого контуру ядерного блоку, де саме й відбувається уповільнена ланцюгова реакція, зазнає впливу величезних радіаційних та променевих потоків, температур та тисків, а отже, й глибинних структурних змін. Не кажучи навіть про всі труднощі й величезну вартість розробки відновлювальних технологій, потрібно мати стовідсоткову гарантію того, що регенеровані вузли пропрацюють іще 10 або 15 років. Тут не обійтися лабораторними дослідженнями — потрібна тільки натурна апробація! Помилка неприпустима: тягаря другої аварії на кшталт "чорнобильської" ні міжнародна спільнота, ані наше суспільство не витримає. А як дістати 100 % гарантії, якщо більш успішні країни, чи то заокеанські США, чи значно ближча Чехія, не вельми охоче діляться секретами свого успіху? З комерційної точки зору воно цілком зрозуміло: "посадивши на мілину" українську ядерну енергетику, на цей ринок можна прийти зі своєю продукцією... Тому зважаймо на це.

Втім, наші вчені з Інституту проблем міцності НАН України теж дещо вміють і охоче доведуть своє вміння на практиці. Але і тут є перешкода, причому на сьогодні найсерйозніша: нестача коштів. Фахівці-атомники кажуть, що в разі, коли обсяг грошових надходжень в ядерну енергетику у 2002 р. збережеться на минулорічному рівні (54 %), в атомній енергетиці, можливо, не буде виконаний весь обсяг необхідних робіт, перед-

бачений планом. Але якщо рівень грошових зборів вдасться довести принаймні до 65 %, ядерна енергетика зможе хоч якось провести літню ремонтну кампанію і підготуватися до наступної зими, а якщо збори сягнуть 80 % — можна буде провести всі ремонтні роботи у повному обсязі.

Ясна річ, в такій ситуації ніхто не стане думати за перспективу — тут потрібно дбати бодай про елементарне виживання!

Отже, навіть без громадських слухань про доцільність її існування, з рішеннями чи без рішень РНБОУ ядерна енергетика в Україні невдовзі згортатиметься. Але оскільки ми "згортаємо" її за дуже специфічним принципом — за принципом, так би мовити, самозгортання, а точніше — самознищення, з цього навряд чи вийде щось путяще. І тому це — необмежене поле діяльності саме для екологічного менеджменту. Бо в ситуації, що склалася з вітчизняною ядерною енергетикою, фактично потрібно вирішити, я би сказав, трилему:

Яке рішення є більш екологічним — дати українській ядерній енергетиці:

- "вмерти" самотужки, причому із непередбачуваними для довкілля і всього людства наслідками?
- підтримувати її на мінімально припустимому "прожитковому рівні"?
- розвивати і якісно оновлювати її?

Так уже виходить, що проблему ядерної енергетики доведеться розв'язувати молодому поколінню, нинішнім студентам.